

Katona Henriett: Sámánok, táltosok, magyar ősvallás, babonák

Írta: e-lona Időpont: 2003. július 25., péntek, 14:50 GMT

*„Hozzon Isten lassú esőt,
Mossa össze mind a kettőt,
Szita-szita péntek,
Szerelem csütörtök,
Dob szerda.”*

A magyar ősvallás kutatása bonyolult probléma. Azok a népek és környezet, ahonnan ezeket az elemeket a magyarság magával hozta, messze találhatók. A honfoglaló magyarság új földrajzi helyre telepedett, távol attól a földtől, ahol ez az ősi kultúra élt. Az új környezetben más műveltségű csoportok vették körül őket. A pogány magyarság keresztény hitre térítése hosszú idő folyamatának eredménye, és bár az eltelt 1000 év során a kereszténység elnyomta az ősi hitvilág emlékeit, ma is megtalálhatóak annak maradványai a népi gyógyításban, hitvilágban, babonákban.

I. István nevéhez fűződik a keresztény hit bevezetése. Törvényei értelmében minden 10 falu köteles volt építeni egy templomot, tilos volt az ősi bálványok imádása. Az ősi hit őrzőit egyházi tanítatásban kellett részesíteni. Még IV. Béla idejében sem haltak ki az ősi hitvilág egyes elemei (sőt ma sem), és bár kijelentette, hogy boszorkányok nem léteznek, valószínűleg a 'strigákra', az alakot változtató vámpír-boszorkányokra gondolt és nem az ősi hitvilág hordozóira. A kereszténység részben megszüntette a régi áldozóhelyek tiszteletét, az itt történő áldozatok bemutatását. Ez részben csak úgy volt megvalósítható, hogy ezekre a helyekre templomokat építettek, így ha a funkciójuk nem is szűnt meg igazán, de átalakult. Ilyen ősi áldozóhely található a Bakony belsejében rejtőző kis faluban, Bakonybélben, ahol két kőoszlop jelzi a pogány áldozóhely emlékét. ([Fotók](#))

Más esetben, az ősi ünnepeknél is megmaradt az a bizonyos nap keresztény köntösbe öltöztetve. Ilyen például a halottak napja, ami eredetileg pogány ünnep volt. Ekkor hajtották haza az állatokat a nyári legelőkről, a nagy lakomák időszaka volt. A magyar néphit szerint az elfogyasztott lúd csontját ki kell tenni az ablak közé. Ha reggelre kifehéredik, sok havat hoz a tél, ha megbarnul, nem lesz hó, csak nagy fagyok. Ezt a napot a misztika lengte körül, a nagy jóslások ideje volt ez. Sok leány próbálta meg kideríteni ekkor, mit is hoz a jövő, ki az a férfi, akit nekik szánt a sors. A babonákat, pogány kori mondákat a keresztény hit még kevésbé tudta kipusztítani. Ilyenek az eredetmondák, a világ, egyes falvak eredetéről, Holdban, vízekben, mocsarakban lakó lényekről, betegség vagy gabonadémonokról. A magyar hitvilágban rengeteg olyan vonás van, ami a honfoglalás koránál és jóval régebbi, a felső-paleolitikumig nyúlik vissza az őskorban. Ilyenek az oppozíciók, melyek a világ népeinek nagy részénél megtalálhatóak. A bal és jobb, kinn-benn, jó-rossz, nappal-éjszaka, stb. ellentétpárok. Ezek az őskorig vezethetők vissza, melyekre a temetkezési szokásokból is lehet következtetni.

Ugyancsak eddig vezethető vissza a lélek fogalmának kialakulása is. Az ember kettős lény, egy testből és egy lélekből áll, a lélek a halál beálltával hagyja el a testet. Valószínűleg valami szörnyű betegség, rontás, gonosz befolyás hatására. Gondolták őseink. A halott lelke időszakonként visszajár, ételt, italt raknak neki, a testet eltemetik. A lélek lehet jó és rossz szándékú, családjának sorsa attól függ, hogyan bánnak vele. Ez az elgondolás az alapja a sámánizmus kialakulásának, a sámánok megjelenésének, akik a kezdeti szinten az elhalt ősökkel tartották a kapcsolatot. A halálból fakad a túlvilág elképzelése, a paradicsomi élet vagy a lélekvándorlás tana, valamint a totemizmus, a tabuk kialakulása. Az ősember az embernek és állatoknak is lelket tulajdonított. A totem azt az állatfajt, természeti jelenséget, stb. jelenti, akitől leszármaztatják magukat a csoport tagjai. Az ősi magyaroknál ez az állat a turulmadár volt, ő termékenyítette meg Emesét, akinek a neve 'szarvastehenet' jelent, amely viszont lehet egy másik totemleszármazás bizonyítéka. A totemizmus napjainkban nemcsak a primitív népeknél gyakorlat, hanem akármelyik modern társadalomban találhatunk rá példát, pl. amerikai futballcsapatok, iskolák kabalaállatai (Chicago Bulls, stb.)

Az ősi hitvilág egy vezetőt kívánt, aki tartotta a kapcsolatot az elhaltakkal és a szellemekkel, és aki a természetfeletti erők segítségével gyógyítani tudott. A sámánizmusnak több foka van és különféle eszközök tartoznak a sámánhoz, ilyenek a dob, szita vagy csörgők. A dob megidéző szerszámként funkcionál, a szita ugyancsak. A sámánizmus, a többi urali-altaji néphez hasonlóan az ősi magyarok vallása volt. A sámán révülése során lépett kapcsolatba a szellemekkel. Egyenrangúvá vált velük, meg tudta fékezni a rontást, megtudta, milyen áldozatokkal lehet kiengesztelni a háborgó erőket. A közös sámán elnevezés többfajta sámánt foglal magában. Meg kell különböztetni az ugor sámánt az arktikustól és az ázsiai török sámánt a tunguz-mongoltól. A sámánon között nagy különbségek vannak.

1. A legkezdetlegesebb sámánizmusban, a szellemet az elhalt ősök lelkei képezik, akikkel az érintkezés családi ügy. Majdnem minden családban van egy szellemidéző, főként idős asszony. Ide tartozik az arktikusok és északi-vogulok sámánhite.

2. A permi és ugor népeknél az ősök lelkein kívül már megjelennek a természeti jelenségek szellemei (hegyek, vizek urai). Ezekkel már nehezebb érintkezni, de varázsigével elő lehet idézni őket.

3. az ázsiai török népek hitvilága még fejlettebb szinten állt. Az előbb említett dolgok mellett ide tartoznak a kozmikus jelenségek erői is, mint például a nap, hold szellemei. Ezeket a szellemeket már nem lehet megidézni, a sámánnak kell elmenni hozzájuk, mikor a révület során a lelke kiszabadul testéből.

Ez a három típus általában összekeveredve található a különféle népek hitvilágában. A sámán magától vagy kábító italok segítségével éri el a révületet, ehhez járul hozzá a csörgőkkel előadott egyre gyorsabb és vadabb tánc. (Már az őskorban is létezett sámánizmus, pl. a Troust-frer barlangban található révülő sámán falfestmény utal erre). A sámán ruháját csörgők, fémlapok díszítik. A zajnak a magyar és egyéb hitvilágban gonoszszűző szerepe van, A sámán táncolás közben egyre inkább extázisba esik, majd haldoklást színlel, a kiszálló lelke helyett az odaidézett lélek bújik testébe, amely nem érez ilyenkor fájdalmat, egy módosult tudatállapotban létezik.

Megkülönböztethetünk fekete és fehér, azaz jó és rossz sámánt. Ismét előjönnek az oppozíciók. Napjaink modern közösségeiben is megtalálhatóak a fehér és fekete boszorkányok, akik jóslással, rontással, rontás levételével foglalkoznak. A fekete sámán ritkább, mert félnek tőle az emberek, ezért kevés tanítványa akad.

A sámán sátrába nyírfát állít be, melybe 7 lépcsőfokot vág, a 7 égi réteget szimbolizálva, amelyen lelke fel fog szállni. A hetes szám ma is misztikus jelentőséggel bír a magyarság körében, a népmesékben is igen jelentős szerepe van. Mivel a jurtát egy oszlop tartja, úgy gondolják, az eget is tartania kell valaminek, ez pedig az eget tartó fa, vagy égisz fa. Ez a motívum szintén megjelenik a magyar népmesékben. Ezek a réges régi mesék, szájhagyomány útján őrződtek meg, nagyon értékesek, szereplői, motívumai, fő cselekményvonalai máig őrzői az ősmagyar hitvilágnak.

A magyar hitvilágban 50 éve a táltos fogalma még igen elterjedt jelenség volt, de napjainknak is megvannak a táltosai. A magyar táltos fogalma a sámánizmusra vezethető vissza. A táltos mindenkor emberi lény, aki titokzatos erő birtokában van. Látja a kincset, a halottak, megérzi az esőt, a vihart. Néhol látónak, halottlátónak nevezik. Kutatásaim során is szóba kerültek olyan emberek, akiket a közösség táltosnak tart. Besenyszög községeben halottlátóként tartották számon Pomázi Dávidot és édesapját Illést. Pomázi Dávid volt a községben az utolsó ember, akit látónak, gyógyítónak tartottak. 1876-ban született. Gyógyítani és rontani is tudott. Egy interjúalanyom tudott egy konkrét esetet mondani, mikor egy anya tejét vette el. A szomszédok Jászládányban is élt egy országszerte ismert gyógyító, Ladányi Marci, akihez a gyógyításon kívül több misztikus dolog, történet is kapcsolódott.

A táltos foggal születik, titokzatos képességét nem sokáig tudja megtartani. Jó szándékú, az embereken segít, tejet, tojást kér, ahol nem kap, ott vihart gerjeszt. Ezek a motívumok nagyon hasonlítanak egy másik hiedelmi lényre, a garabonciás diákra. A táltos és a garabonciás diák a boszorkányokkal vagy egy másik falu táltosával viaskodik.

Dolgozatom elején egy ősmagyar hitvilág emlékéért felidéző versikét választottam, amelyben a visszafelé történő ráolvasással találkozhatunk. Érdekes megvizsgálni a magyar falvakban nyomokban még meglévő gyógymódokat. Ezek közül kettőt emelnék ki, mindkettő Besenyszögön gyűjtöttem. Az első kategóriába olyan gyógyítók tartoztak, akiknek volt némi orvosi, biológiai ismerete, szülőktől tanult gyakorlata. Ezekhez a gyógyító asszonyokhoz nem fűződik a rontás, csak gyógyítással foglalkoztak, helyrerakták a vállat, bokát, különféle dolgokkal, mint például tehéntrágya, paradicsom leve borogatták a beteg testrészt.

A második csoportba tartozó gyógyítók rituálékkal gyógyítottak, biológiai vagy orvosi tapasztalatok nélkül egy más módszerrel, mágikus cselekedetekkel próbálták elűzni a betegséget. Sok éve, az

adatközlő egyik kisgyermek korú testvére beteg volt, fogyott, valószínűleg valaki megrontotta. A gyógyító asszony tanácsára a gyereket beletették a teknőbe fürdetni harangszó alatt. A vizet, amelyben a gyermek ült, két harangszó között az épület sarokvasán alulról felfelé kellett öntögetni. Az eljárást háromszor kellett megismételni.

A rontást a boszorkányok okozzák. Szent-Mihály nap után nem szabad kitenni a ruhát száradni, mert rontást hoznak arra a boszorkányok, aki később felveszi. A visszafelé olvasás hatásos a rontással szemben.

Hasonló hiedelmek napjainkban is léteznek. Továbbéltek, úgy, hogy a modern városi embernek fel sem tűnik a jelenlétük. A szerencsét például bal kézzel kell lekopogni a fán, háromszor, alulról felfelé. Ha fekete macskával találkozik az ember, három lépést kell visszafelé menni, és úgy folytatni az utat. A küszöbre nem szabad rálépni, nem szabad visszafordulni, ha valamit otthon felejtünk, mert nem lesz szerencsénk. Ezek mind olyan cselekedetek, amelyek azt igazolják, hogy az ősi, pogány időkbe, sőt esetenként az őskorba visszanyúló hiedelmek nem haltak ki, hanem tovább élnek a hétköznapijainkban.